

3 JANUARI 1999

THEMA
Uittesten

Met Kerst hebben we gevierd hoe bijna vergeten dromen toch uitkomen. Dat gold niet alleen de persoonlijke dromen van Jozef, maar ook de profetische verwachtingen van het volk Israël. In de periode die hierop volgt, Epifanie, zien we hoe de geschiedenis verder gaat, zowel met Jozef als met Jezus. Jozef wil zijn broers opnieuw leren kennen, daarvoor test hij ze uit.

GENESIS 42
Eerste reis van Jozefs broers naar Egypte

De wereldwijd heersende hongersnood (zie Genesis 40) wordt ook in Kanaän gevoeld. Dat is niet nieuw in de verhalen over de aartsvaders. Eerder overkwam het Abraham en Isaak. Jakob stuurt zijn zonen naar Egypte om graan te halen. Alleen Benjamin gaat niet mee.

Verwijzingen naar het begin

Er zijn verschillende dingen in dit hoofdstuk die herinneren aan het begin van Genesis 37, waarin de tien broers zich tegen Jozef keren. Jakob denkt terug aan het verlies van zijn geliefde zoon. Hij denkt nog steeds aan een ongeluk en is bang dat Benjamin ook iets zal overkomen. Het feit dat hij Benjamin niet laat vertrekken met zijn broers duidt hierop. Jakob verwijt zijn zoons dat ze elkaar staan aan te kijken. De goede verstaander zal

zich hier de opdracht uit Genesis 37:14 aan Jozef herinneren om te gaan kijken (hetzelfde werkwoord) of het goed gaat met zijn broers. Dat eindigde toen bijna in doodslag. De broers die eerst Jozef naar het leven staan, moeten nu op weg naar diezelfde Jozef om het leven te kunnen behouden.

De eerste droom komt uit

De relatie met hoofdstuk 37 is bij de ontmoeting tussen Jozef en zijn broers in Egypte zonneklaar. De broers buigen zich voor hem neer. Jozefs eerste droom komt uit. Dat wekt verwachtingen wat betreft de tweede droom (over zon, maan en sterren, dat wil zeggen de hele familie buigend voor hem). Maar voor het zover is, moet er nog heel wat gebeuren.

Test in broederschap

Het belangrijkste is dat de zaken tussen Jozef en zijn broers worden rechtgezet. Het gaat om de vraag of zij zo eerlijk zijn als ze zelf beweren in dit hoofdstuk (vijf keer). Jozef twijfelt eraan. Het lijkt of hij een spelletje met ze speelt. Maar hij creëert een situatie waarin zijn broers worden gedwongen hun ware aard te laten zien. Hij zet ze onder druk door zijn aanklacht, dat ze spionnen zijn, twee keer te herhalen. In zekere zin geeft hij hier al een voorproefje van wat de komende geslachten in Egypte te wachten staat. Zijn 'harde' woorden verwijzen naar de 'harde' slavenarbeid die de Israëlieten zullen gaan

verrichten. Jozef stuurt de test in de richting van broederschap. Hij vraagt naar de thuisgebleven broer. Eén van hen zal hem moeten ophalen. Later keert hij het om en neemt één van de broers in gijzeling. Pas als de jongste de volgende keer mee naar Egypte komt, zal hij worden vrijgelaten.

Geld

Terug bij vader Jakob vinden de broers het geld voor het graan in de zakken. Nu kunnen ze ook nog worden beschuldigd van diefstal. Dat is niet eerlijk, maar misschien herinnert dit ze aan het geld dat ze ooit dachten te verdienen aan Jozef (37:27). Overigens lijkt de buit toen voor hun neus te zijn weggekaapt door een aantal Midianieten (37:28), die hen voor waren met de verkoop van Jozef. Zo gebeuren er steeds rare dingen als het om geld gaat in deze verhalen.

Halfslachtig

Ruben stelt vervolgens twee zoons garant. Een vreemd voorstel: Jakob krijgt het 'recht' twee van zijn kleinkinderen te doden als Ruben hem zijn geliefde zoon niet terugbrengt. Het doet denken aan de halfslachtige poging die Ruben volgens hoofdstuk 37 heeft ondernomen om Jozef te redden uit de put en naar zijn vader terug te brengen. Ook nu komt er niets terecht van Rubens idee. Zoals Jakob zich eerder niet liet troosten door zijn zoons, zo laat hij zich nu niet door hen geruststellen.

Klaas Spronk

LITURGISCHE NOTITIES**Zondag Epifanie**

Epifanie betekent: Jezus openbaart zich als de messias. In de evangelielezing voor deze zondag, Matteüs 2:1-12, is die openbaring gekoppeld aan de verschijning van een ster die door de Wijzen uit het Oosten op de juiste wijze wordt geduid. Het lied van de week, Gezang 15, sluit daar bij aan.

De lezing uit Genesis kan worden ingekort door vers 1-20 en vers 35-38 te le-

zen en de rest samen te vatten. Zowel Jozef als Herodes gebruiken volgens de verhalen slinkse methoden om anderen te manipuleren. Maar hun motieven zijn zeer verschillend: Herodes is uit op de dood van vermeende mededingers; Jozef bevordert het leven en zoekt de hereniging met zijn familie. Jozef vertoont messiaanse trekken. Hij bouwt schuren, opdat op aarde niemand honger hoeft te lijden (Gezang 350). Hierbij past de

psalm voor de zondag, Psalm 72. Mooie liederen bij Genesis 42 zijn te vinden in *Liederen van het begin* (Boekencentrum) lied 63 en 64. *Suggesties kinderliederen*: 'De dromen' uit *Alles wordt nieuw I*, lied 6 (NZV). 'Jozef en de dromen' uit *Zitten of opstaan I*, lied 13 (SGO). 'Jozef als onderkoning' uit *Bijbelliederen voor jonge kinderen III*, lied 9 (Boekencentrum).

Klaas Spronk

10 JANUARI 1999

THEMA

Instaan voor elkaar

Het is grote nood die de broers voor de tweede keer naar Egypte doet reizen. Juda is bereid om als borg voor zijn jongste broer in te staan.

GENESIS 43-44

Tweede reis van Jozefs broers naar Egypte

Onder de broers komt Juda naar voren. Hij is degene die reageert als Jakob, omdat de hongersnood voortduurt, opdracht geeft om weer naar Egypte te gaan voor 'een weinig voedsel'. Jakob is hier minder stellig dan de eerste keer. Toen verweet hij zijn zonen dat ze aarzelden, nu is hij terughoudend. Jakob weet dat een nieuwe reis naar Egypte meer van hem eist dan hij zelf wil geven. Het is Juda die hem daaraan herinnert: zonder Benjamin zal het niet gaan.

Juda en Ruben

Het aanbod dat Ruben eerder deed (42:7) wordt genegeerd. Wat Juda te zeggen heeft, maakt meer indruk. Ruben bood zijn zonen aan, maar Juda wil zelf instaan voor het welzijn van Benjamin. Zo weet Juda zijn vader te overtuigen. Opnieuw is zijn methode succesvoller dan die van Ruben. Eerder was dat al het geval bij het vergrijp van de broers tegen Jozef. Rubens reddingspoging mislukt, terwijl Juda erin slaagt Jozef te redden van de dood (Genesis 37:26-27). Het is niet voor niets dat in het gesprek met Juda

steeds sprake is van 'vader Israël' (i.p.v. Jakob), een naam die verwijst naar de komende geslachten. De vooraanstaande rol van Juda is een afspiegeling van de situatie zoals die zal ontstaan na de intocht. Juda is de stam waaruit later koning David zal voortkomen. Van de stamvader mag je iets van 'koninklijke' waardigheid verwachten. In het tussen de bedrijven door vertelde verhaal van Juda en Tamar (Genesis 38) lijkt het daar nog niet op. Maar Juda laat zich in hoofdstuk 43 en 44 van een betere kant zien en toont zich de lof (de naam Juda betekent 'geprezene') van zijn broers en de latere zegen van zijn vader waardig (Genesis 49:8-12).

De huismeester

In een opmerkelijk intermezzo (43:18-23) wordt verteld over een gesprek van de broers met de huismeester van Jozef. Het zegt iets over de grote afstand die er nog bestaat tussen Jozef en zijn broers. Het maakt ook iets duidelijk over het gebrek aan inzicht bij de broers. De huismeester geeft ze vertrouwen in de goede afloop. In zekere zin is hij als een engel die een mens in benauwdheid moed insprekt: 'vrede zij met u, vrees niet' (vergelijk Richter 6:23 en Daniël 10:19). Van deze buitenstaander krijgen de broers te horen dat ze wel wat meer op hun God mogen vertrouwen.

Jozef en Benjamin

Van Jozef is al een paar keer verteld dat de ontmoeting met zijn broers hem ontroert. Nu hij

Benjamin ziet, wordt het hem te machtig (vers 30). Vervolgens geeft hij Benjamin een voorkeursbehandeling. Hij trekt hem voor, zoals eerder vader Jakob bij Jozef deed. We horen nu echter niets van protest of verbazing bij de andere broers. Zouden zij ook wat dit betreft iets hebben geleerd? In ieder geval is er nu wel verbroedering: ze worden samen dronken.

Jozef en Juda

De beproeving van de broers komt tot een climax door Benjamin van heiligschennis te beschuldigen. Hij zou de magische beker van Jozef hebben gestolen. Na de eerder gesuggereerde spionage en diefstal is dit een nog veel ernstiger misdaad. Het bedreigt datgene wat Jozef in Egypte tot grote hoogte heeft doen stijgen: zijn vermogen om de toekomst te voorspellen. Nu neemt Juda het woord. In een lange redevoering laat hij alle gebeurtenissen de revue passeren. Hij laat zien dat hij er lering uit heeft getrokken. Hij toont ontzag voor God 'die de schuld van uw knechten aan het licht heeft gebracht', en gevoel voor het verdriet van zijn vader. Hij toont vooral karakter. Hij wordt nog liever slaaf dan opnieuw verantwoordelijk voor leed dat hij zijn vader zou aandoen. Juda heeft geleerd van de huismeester: in de manier waarop hij God bij het verhaal betreft. Juda heeft ook geleerd van Tamar: hij durft de weg van de vernedering te gaan.

Klaas Spronk

LITURGISCHE NOTITIES

Eerste zondag van Epifanie

De evangelielezing over Jezus' doop is uit Matteüs 3:13-17. Ook hier speelt het thema 'instaan voor elkaar' een rol. Jezus kiest ervoor de weg die eigenlijk voor anderen bestemd was te gaan. Het lied van de zondag, Ge-

zang 165 sluit hierbij aan. Via Gezang 164 kan een verband worden gelegd met de lezing uit Genesis 43-44, waar Juda, stamvader van David, centraal staat. Aan Juda is ook een messiaanse belofte verbonden (zie Genesis 49:10). Men kan de lezing van Genesis 43-44 beperken

tot 43:26-44:18.33-34, waarbij de rest wordt samengevat. Van de psalm van de zondag, Psalm 89, verdient in dit samenspel van lezingen vooral het slot extra aandacht: 'Hoelang nog, Heer, verbergt Gij U?' (berijmd vers 16).

Klaas Spronk

17 JANUARI 1999

THEMA**Het leven behouden**

► Eindelijk kan Jozef zich bekend maken als de broer die zegen brengt en het leven redt van zijn volk en vele anderen.

GENESIS 45-47**Jozef maakt zich aan zijn broers bekend**

Juda heeft Jozef overtuigd: aan hem ziet hij dat zijn broers broederlijke gevoelens hebben en er alles voor over hebben om hun vader nieuw leed te besparen. Jozef hoeft zijn emoties nu niet langer te verbergen. Hij stuurt alle Egyptenaren weg en laat zijn tranen de vrije loop.

Met stomheid geslagen

Zijn broers zijn met stomheid geslagen, zelfs de eerder zo breed-sprakige Juda. Het lijkt wel een boze droom: Jozef blijkt alle troeven in handen te hebben en kan zich nu eenvoudig wreken. Hebben ze het wel goed gehoord? Jozef moet het ze nog een keer zeggen, zoals hij eerder twee keer van een droom vertelde. Nu voegt hij er de herinnering aan hun misdaad aan toe: 'Ik ben jullie broer Jozef die jullie naar Egypte hebben verkocht.' Dat zou een goede inleiding zijn op een passende strafmaatregel, maar Jozef is in de eerste plaats gericht op zijn vader. Het eerste dat hij vraagt is: leeft mijn vader nog? Hij wil niets liever dan dat zijn vader hoort van zijn welstand en

dat hij er zo snel mogelijk van kan meegenieten.

Door God gezonden

Tot drie keer toe voegt Jozef aan zijn toespraak toe, dat God hem naar Egypte heeft gezonden. God heeft ervoor gezorgd dat het geslacht van Jakob in leven blijft. Het onrecht hem aangedaan en de narigheid die hij heeft moeten doorstaan zijn verbleekt bij het inzicht dat het ten dienste stond van het goede doel dat God voor ogen moet hebben gehad. Zo laat Jozef zien dat hij niet alleen goed dromen kan uitleggen, maar dat hij ook een meer dan gewoon inzicht heeft gekregen in de betekenis van de harde werkelijkheid. Deze positieve kijk op de gebeurtenissen houdt in dat de broers zich niet meer schuldig hoeven voelen. Ze mogen delen in het goede dat God met Jakob en zijn familie voor heeft.

Jakob naar Egypte

De reactie van Jakob (45:26-28) doet denken aan de manier waarop hij reageerde op het bericht van Jozefs dood. Hij heeft zich indertijd door niets of niemand laten troosten. Ook nu neemt hij de woorden van zijn zonen niet aan. Maar de woorden van Jozef en de geschenken die deze woorden onderstrepen, brengen hem wel op andere gedachten: 'zijn geest leeft op'. Bij de ontmoeting met Jozef zegt Jakob dat hij nu getroost kan sterven (46:30).

Voordat Jakob aan de reis naar Egypte begint, verschijnt God aan

hem (46:2-4). God herhaalt de belofte die Hij deed aan Abraham en Isaak: Jakobs familie zal uitgroeien tot een groot volk en het zal zijn eigen plek krijgen in Kanaän. Jakob zelf zal er weer terugkeren.

Zeventien gezegende jaren

Jakob beleeft nog zeventien gezegende jaren in Egypte. Dat zijn net zoveel jaren als hij heeft kunnen genieten van zijn zoon Jozef voordat die spoorloos verdween. Bij die zegen hoort dat hij na zijn dood zal worden begraven in Kanaän.

De laatste jaren van Jakob, die ooit de zegen van zijn vader stal, staan in het teken van zegeningen die hij zelf geeft. De volgende hoofdstukken staan er vol van. Direct al bij aankomst spreekt hij tot twee keer toe een zegen over de farao uit (47:7-10). De eerste keer kan nog worden beschouwd als een gewone begroeting. De tweede keer, nadat Jakob heeft verteld van de zegeningen die hij zelf heeft ontvangen, is het al heel wat nadrukkelijker. Kort voor de uittocht zal een latere farao aan Mozes vragen om hem te zegenen (Exodus 12:32). Maar daar is dan wel heel wat aan vooraf gegaan. Zo wordt Gods belofte aan Abraham, dat met hem alle volken van de aarde zullen worden gezegend, bevestigd. In de rest van hoofdstuk 47 laten Jozefs maatregelen tegen de honger zien dat die zegen niet bij mooie woorden blijft.

Klaas Spronk

LITURGISCHE NOTITIES**Tweede zondag van Epifanie**

Drie lange hoofdstukken uit Genesis is te veel om voor te lezen. Men kan zich beperken tot 45:25-46:7 en 47:27-31. De weergave van het aanvankelijke zo goede verblijf in Egypte door toedoen van Jozef heeft messiaanse trekken. Daarbij gaat het niet

om 'hogere' zaken, maar juist om voorziening in de eerste levensbehoeften: eten en drinken voor iedereen. Dat sluit aan bij de lezing uit het evangelie op deze zondag uit Johannes 2:1-11: het eerste (principiële) teken dat Jezus volgens het evangelie van Johannes doet, heeft te maken met het alledaagse ge-

geven dat men bij een goed feest goed moet kunnen drinken. Dat feestelijke element van het gezegende leven komt ook tot uitdrukking in de psalm van de zondag, Psalm 66, de antwoordpsalm 96 en het lied van de week, Gezang 166.

Klaas Spronk

24 JANUARI 1999

THEMA

Verrassende zegen

De samenstelling van het volk Israël hangt niet aan de bijzondere kracht van één of andere sterke voorvader, maar heeft alles te maken met de zegen van God.

GENESIS 48-50

Jakobs laatste woorden

In de slothoofdstukken van het boek Genesis staan lange toespelingen. Het begint met Juda in hoofdstuk 44. Dan volgt Jozefs uitleg van de gebeurtenissen in hoofdstuk 45. Nu is het de beurt aan Jakob. Hij krijgt het laatste woord, bijna twee hoofdstukken lang (48-49). Anders dan Juda en Jozef, die vooral over het verleden spreken, richt Jakob de aandacht op de toekomst. Hij geeft zijn zegen mee aan Efraïm en Manasse, de zonen van Jozef, en aan zijn eigen zonen. Hij zet ze daarmee in het spoor dat begint bij Abraham. Het is een bemoediging voor de komende geslachten om dat spoor te volgen.

Onverwachte wendingen

Jakob maakt met zijn zegen duidelijk dat je op de weg die God wijst rekening moet houden met onverwachte wendingen. God gaat zijn ongekende gang en stoort zich daarbij niet aan de zekerheid van vaste machtsverhoudingen en duidelijke rangordes. Zelfs Jozef wordt op het verkeerde been gezet. Zijn inzicht schiet hier te kort. Met genoegen zal hij hebben waargenomen dat Jakob zijn zonen Manasse en Efraïm de

plaats geeft van Jakobs oudste zonen Ruben en Simeon (48:5). Zij krijgen de eerste zegen. Daarbij krijgt de jongste, Efraïm, echter de voorrang. Jozef probeert het nog te corrigeren. Net als Isaak kan Jakob niet goed meer zien. Maar Jakob houdt voet bij stuk. Zijn eigen vader heeft hij indertijd misleid. Maar hij laat zich niet van zijn stuk brengen.

Zegen voor Juda en Jozef

Dan wendt Jakob zich tot zijn eigen zonen (hoofdstuk 49). Hij spreekt tot hen over hun toekomst. Er staat aanvankelijk niet dat hij hen zegent want zijn woorden houden ook vervloeking in. Zo heeft hij geen goede woorden over voor de oudste drie, Ruben, Simeon en Levi. Ook de overige zonen komen er bekaaid af. Alleen Juda en Jozef mogen zich verheugen in een echte zegen. Juda krijgt de belofte dat zijn naam 'geprezene' eer zal worden aangedaan: 'uw broeders zullen u loven'. Jozef krijgt grote rijkdom toegezegd, aansluitend bij de betekenis van zijn naam: 'aanwas'. Jakob noemt hem 'de uitverkorene onder zijn broeders'.

Op Uw verlossing wacht ik

Het blijft twijfelachtig of de toekomst van Israël in goede handen is bij de broers. Jakob stelt zijn hoop dan ook niet op zijn nageslacht. Nadat hij tot zeven zoons heeft gesproken, roept hij uit: 'Op Uw verlossing wacht ik, o Here' (49:18). Wie door de lezing van Jakobs woorden gespist is op namen en hun betekenis moet hier wel denken aan Jozua, 'de Here

verlost'. Via hem zal God zijn volk uiteindelijk terugbrengen in Kanaän. Zo zullen ze toch delen in de zegen aan Abraham.

Jakobs begrafenis

In Jakobs sterven en zijn begrafenissen komen verleden en toekomst samen. Jakob herinnert aan de plek die Abraham heeft verworven in Kanaän. Alleen daar kan hij 'tot het voorgeslacht worden vergaderd' (49:29-34). De begrafenissen is een voorafschaduw van de latere uittocht uit Egypte. De begrafenistoet neemt dezelfde omweg als later Mozes. Verder vallen vooral de verschillen op. De farao heeft geen enkel bezwaar tegen de tocht. De Egyptenaren zijn geen vijanden. Vooraanstaande Egyptenaren maken de tocht mee. De wagens en de ruiters die de Israëlieten later achtervolgen, zijn nu aanwezig als onderdeel van de stoet.

Jozefs begrafenis

Jozef betoont zich in zijn sterven een ware zoon van Jakob. Ook hij verwijst naar de belofte aan het voorgeslacht en wenst een begrafenissen in het land dat God heeft beloofd. Maar waar het verzoek van Jakob na de rouwperiode van zeventig dagen kan worden vervuld, zal het bij de resten van Jozef vele jaren duren voordat ze op de bestemde plaats zijn. Jozefs begrafenissen vindt pas plaats na de intocht en de verdeling van het land (Jozua 24:32). Herinnering aan en verhalen over Jozef en zijn familie moeten de hoop op de vervulling van de oude beloften levend houden.

Klaas Spronk

LITURGISCHE NOTITIES

Derde zondag van Epifanie

In de evangelielezing, Matteüs 4:12-21, gaat het over Jezus' eerste optreden en de roeping van zijn discipelen. Het lied van de week, Gezang 47, sluit hierbij aan. Het verrassende is dat Jezus zoveel ziet in deze doodgewone vissers.

Uit de drie Genesis-hoofdstukken moet een keuze worden gemaakt. Men kan alleen hoofdstuk 48 lezen en de rest samenvatten. Men kan zich ook beperken tot 49:29-33 en 50:12-26.

De psalm van de zondag, Psalm 67, sluit goed aan bij het thema van de zegen. De antwoordpsalm, Psalm 139,

bezingt Gods diepe inzicht in ons bestaan, zoals Jakob zijn zoons door en door kende en hun op passende wijze 'de weg ten leven' kon wijzen.

Klaas Spronk

31 JANUARI 1999

THEMA

Gelukkig wie vasthoudt aan de droom

► We hebben Jozef zien worstelen en groeien aan de kloof tussen droom en werkelijkheid. Diezelfde kloof tussen droom en werkelijkheid komen we tegen bij diegenen, die door Jezus 'gelukkig' worden geprezen.

MATTEÛS 5:1-12

Vanaf een berg

In de verhalen over Jakob en Jozef wordt vooruitgegrepen op de uittocht en de intocht. Matteüs grijpt in zijn beschrijving van Jezus terug op de verhalen over Mozes. De plaats waar Jezus zijn onderwijs in de beginselen van het koninkrijk van God begint, is veelzeggend. Hij gaat een berg op. Dat herinnert aan de plaats waar Mozes van God te verstaan kreeg wat de weg van Israël zou moeten zijn.

Vijf redevoeringen

Naar de vijf boeken van Mozes tekent Matteüs vijf grote redevoeringen van Jezus op. Dat doet hij niet om aan te geven dat Jezus die boeken van Mozes zou willen vervangen. Jezus' woorden zijn veel eerder bedoeld als uitleg waardoor de oude woorden weer als nieuw klinken. De eerste redevoering begint in hoofdstuk 5 en wordt afgesloten in 7:28, de tweede is een zendingsrede (hoofdstuk 10), de derde bevat gelijkenissen over het geheim van het koninkrijk (13), de vierde noemt men wel de gemeenterede (18), en tenslotte is er een lange rede over de laatste dingen

(23-25). Elke rede wordt afgesloten met een stereotiep zinnetje: 'toen Jezus deze woorden geëindigd had'. Aan het slot van de laatste rede is er een klein woordje aan toegevoegd: 'toen Jezus *al* deze woorden geëindigd had' (26:1).

Zegen en vloek

Zoals dat in een goed doortimmerd verhaal vaker gebeurt, is er een relatie tussen het slot en het begin. De bergrede begint met zaligsprekingen. Hoofdstuk 23 opent met 'wee'-woorden tegen de schriftgeleerden en Farizeeën. Die twee, zegen en vloek, horen bij elkaar. We vinden het ook terug in de slotwoorden van Mozes (Deuteronomium 28). We komen het weer tegen aan het einde van de rede over de laatste dingen: een zaligspreking van hen die de hongerigen hebben gevoed, gekoppeld aan een vervloeking van hen die dat hebben nagelaten (25:31-46).

Horen en doen

Diezelfde nadruk op het doen vinden we aan het slot van de bergrede (7:24-27): het is de bedoeling dat men Jezus niet alleen aanhoort, maar ook doet wat Hij zegt. Overigens mag men dit niet los zien van wat Jezus zelf doet. Voordat Jezus begint met de bergrede heeft Hij zelf al laten zien dat met zijn komst het koninkrijk van God aanstaande is (4:17); zieken worden genezen (4:23-25), mensen komen in beweging (4:18-22) en de duivel wordt weerstaan (4:1-11). Na zijn laatste redevoering gaat Jezus op weg om overgeleverd en gekruisigd te worden (26:2). Zelf gaat Hij dus

tot het uiterste om de wil van God te doen.

Vanuit de Schriften

Matteüs zal de zaligsprekingen niet voor niets zo nadrukkelijk vooraan hebben gezet, los van bijbehorende vloekwoorden (in Lucas 6:20-26 zijn ze wel direct met elkaar verbonden). Kort en krachtig wordt hier aangegeven wat Jezus bedoelt met het koninkrijk der hemelen en voor wie het is bedoeld. Zeven keer wordt dat koninkrijk genoemd in de bergrede, onder andere aan het begin en het einde van de zaligsprekingen. Dit doet sterk denken aan het begin van het boek der Psalmen. Als een soort leeswijzer begint de eerste Psalm met 'zalig de mens (...) die aan de wet des Heren zijn welgevallen heeft'. Zo is het Jezus ook te doen om de juiste vorm van gehoorzaamheid aan Gods wet. Niet om de mensen een juk op te leggen, maar opdat zij opbloeien: 'zoals een boom geplant aan waterstromen' (Psalm 1:3). De zaligheid waarvan Jezus spreekt, kun je het best vergelijken met de redding en de ommekeer zoals die vaak in de psalmen wordt bezongen. Zo zijn de zaligsprekingen als een leeswijzer voor de rest van het evangelie. Zie eens wat er gebeurt, juist de mensen van wie je het niet verwacht, krijgen een ereplaats binnen Gods koninkrijk. Dat dit niet bij vrome woorden en wensen blijft, laat Jezus zien. In het vervolg van zijn redevoeringen laat Hij blijken dat Hij ook iets van zijn hoorders verwacht.

Klaas Spronk

LITURGISCHE NOTITIES

Vierde zondag van Epifanie

De zaligsprekingen vormen een scharnierpunt bij Matteüs. Ze moeten worden gelezen met oog voor het grotere geheel. Matteüs zelf wordt op zijn beurt pas goed begrepen binnen het geheel van Wet, Profeten en Geschriften.

Naast Psalm 1 en 146 kan men vandaag ook kiezen voor 'protestpsalmen' als Psalm 37 (de antwoordpsalm) en 73. Ook psalm van de zondag 18 is een mooi voorbeeld van de ommekeer die wordt aangeduid met de zaligsprekingen. De profetenlezing, Sefanja 2:3 en 3:9-13, sluit aan bij enkele sleutelwoor-

den uit Matteüs 5: 'ootmoed' (arm van geest) en 'gerechtigheid'. Het lied van de zondag, Gezang 344, wijst op de verbinding tussen horen en doen. Een mooi lied bij de zaligsprekingen is Gezang 325.

Klaas Spronk

7 FEBRUARI 1999

THEMA

Duurzaam licht

► Zout houdt bederf tegen en zorgt voor een pittige smaak. Licht zorgt voor groei en leven en legt de duisternis bloot.

MATTEÛS 5:13-16

Zout der aarde, licht der wereld

Na de zaligsprekingen worden de discipelen zelf aangesproken. Dat begint al in vers 11. Nog binnen de zaligsprekingen wordt een overgang gemaakt naar het volgende onderdeel van de bergrede. De eerste acht zaligsprekingen spraken over de 'zaligen' in de derde persoon. Nu gaat Jezus over naar de tweede persoon: 'Zalig zijt gij...' Dit is verbonden met de volgende verzen: 'gij zijt het zout der aarde' en 'gij zijt het licht der wereld'. Jezus vergelijkt de discipelen met de profeten zoals we die kennen uit het Oude Testament. Net als zij zullen ze worden gelasterd en vervolgd. Het is een bevestiging van de waarde en waarheid van hun boodschap, het betekent dat ze een gevoelige plek raken.

Geleerd van het verleden?

Deze laatste zaligspreking aan het begin van Jezus' eerste grote rede doet denken aan het laatste 'wee'-woord in de vijfde en laatste redevoering (23:29-36). Daar

richt Jezus zich tegen de schriftgeleerden en Farizeeën. Hij maakt ze uit voor huichelaars. Ze vereren de profeten uit het verleden en beweren dat zij zich nooit tegen hen zouden hebben gekeerd als zij in hun tijd hadden geleefd. Maar hoe gaan ze nu om met 'de profeten, wijzen en schriftgeleerden' die Jezus tot hen zendt? Jezus heeft hier duidelijk zijn volgelingen op het oog. Zij zullen net zoals hun voorgangers worden vervolgd en gedood, juist door de mensen die beweren geleerd te hebben van het verleden. De toepassing in het heden vraagt om meer dan mooie woorden.

Profetische boodschap

De profetische boodschap die de discipelen brengen, is geen andere dan de voorafgaande zaligsprekingen. Het is de verkondiging van het komende koninkrijk en dit roept verzet op. De zaligspreking van de kleinen zal door degenen die hen klein houden, worden opgevat als een aanklacht. De zaligsprekingen kunnen ook wrevel opwekken door de toon die wordt aangeslagen: alsof dit allemaal zomaar uit de hemel op aarde zou komen neerdalen. Is dit niet te optimistisch gedacht?

Als het zout van de aarde

De gevoelens van verzet kunnen ook opkomen onder de discipelen zelf. Moeten zij woorden gaan spreken die ze zelf nooit waar kun-

nen maken? Die zich daarom tegen hen kunnen keren? De nu volgende vergelijkingen geeft Jezus ter bemoediging. Ze moeten niet te gering denken van de kracht waarmee het komende koninkrijk van God zich zal baanbreken en ook niet te gering over zichzelf en de rol die zij daarbij spelen. Hoe kan nu zout zijn kracht verliezen? Het werkt toch als vanzelf smaakmakend en bederfwerend. Maar het moet wel worden gebruikt. Vandaar die toevoeging: 'der aarde'. Jezus gebruikt zijn discipelen om zijn boodschap van de komst van het koninkrijk in woord en daad door te laten werken over heel de aarde.

Als het licht der wereld

Bij de vergelijking met het licht geldt hetzelfde: laat men niet te donker van zichzelf denken. Onderschat de uitstraling van het evangelie niet. Maar licht is wel kwetsbaar. Opvallend is de tegenstelling in de uitleg die Jezus geeft. Een stad op een berg, in het volle licht, blijft niet verborgen. Dat geldt voor Jezus. Denk aan de verheerlijking op de berg (17:1-5) en de opstanding. Maar het kleine lampje dat wordt aangestoken, loopt groter gevaar om uit het gezicht te verdwijnen. Het is of Jezus ervoor waarschuwt om goed te zorgen voor de kleine vlammetjes van hoop bij mensen die zijn aangestoken door het evangelie.

Klaas Spronk

LITURGISCHE NOTITIES

Vijfde zondag van Epifanie

Jesaja 43:9-12 sluit aan bij de gedachte dat het evangelie is bedoeld voor heel de wereld. Let op de combinatie van God die zich presenteert als de Enige en het feit dat Hij de hoorders in dienst neemt: 'gij zijt mijn getuigen'. Zo worden in Matteüs 5 de discipelen nauw betrokken bij de persoon en het werk van Jezus. De vergelijking van de dienstknecht van God met een licht voor de wereld staat in Jesaja 42:6-7 en 49:6. Men kan hier

ook Jesaja 58:8 bij betrekken, over het licht dat doorbreekt als de dageraad. Psalm van de zondag 44 geeft stem aan de aarzeling die opkomt bij al deze optimistische woorden. 'Een ziel in het stof gebogen' ziet weinig licht. Daar staat de antwoordpsalm, Psalm 112, tegenover: 'Gods waarheid zal voor al de zijnen als zonlicht in het duister schijnen'. Bij de evangeliëlezing zijn veel liederen geschreven, zoals het lied van de week Gezang 481 en Gezang 373 and 423: Jezus als licht der wereld. Het spannen-

de is dat dit ook over zijn volgelingen gezegd mag (zou moeten) worden. *Suggesties kinderliederen:* 'In het begin' uit *Alles wordt nieuw I*, couplet 1 en 6. 'Heel het duister is vol van luster, door uw licht. De nacht is als de dag, net zo helder' uit *Taizélieders*, lied 25. 'Uw woord is een lamp' uit *Geroepen om te zingen*, lied 139 (Narratio). Uit dezelfde bundel lied 84 en 85.

Klaas Spronk

14 FEBRUARI 1999

THEMA

Houvast

Jezus brengt de oude woorden uit de geschriften opnieuw tot leven door ze aan te scherpen in de praktijk.

MATTEÛS 5:17-26; 7:28-29

De wet binnen de bergrede

In de bergrede komen we nu bij een belangrijk onderwerp: de omgang met de wet. Binnen de christelijke traditie is dat altijd een beladen thema geweest. Het gaat om de vraag waarmee de eerste gemeente worstelde: in hoeverre zijn we nog gehouden aan de wet van Mozes? De binding aan de wet was en is wezenlijk voor de Joodse identiteit, maar hoe zit dat met Joden die Jezus als de messias belijden? En ligt de zaak weer anders met niet-Joodse leden van de christelijke gemeente?

Wet en profeten en het koninkrijk

Juist waar de verwachting ten aanzien van de tekst zo hoog gespannen is, mag de relatie met de context niet uit het oog worden verloren. Het gedeelte over Jezus en de wet (5:17-48) en de daarop volgende aanwijzingen (6:1-7:11) staat niet op zichzelf, maar is nauw verbonden met de zaligsprekingen. Alle daarin genoemde onderwerpen komen terug. Van achter naar voren worden ze uitgelegd, om te beginnen het thema van de gerechtigheid: 'Zalig de vervolgenden om der gerechtigheid wil, want hunner is het koninkrijk der he-

melen'. Deze achtste zaligspreking (5:10) wordt nu verder uitgewerkt in 5:17-20: 'Indien uw gerechtigheid niet overvloedig is (...) zult gij het koninkrijk der hemelen voorzeker niet binnengaan'. In 5:21-26 spreekt Jezus over de verzoening met de naaste en maakt zo duidelijk wat hij bedoelt met 'vredestichters' (5:9). Zo gaat dat door tot aan de opmerking in 7:7-11 dat men ook moet kunnen en durven vragen, aansluitend bij de eerste zaligspreking: 'Zalig de armen van geest'.

Tussendoor vindt men twee samenvattende opmerkingen: 'Gij dan zult volmaakt zijn, gelijk uw hemelse Vader volmaakt is' (5:48) en aan het slot: 'Alles nu wat gij wilt dat u de mensen doen, doet gij hun aldus, want dit is de wet en de profeten' (7:12). Dat is dan meteen het antwoord op de vraag die Jezus opwerpt in 5:17. Zo legt hij de wet en de profeten uit in het licht van zijn boodschap van de komst van het koninkrijk.

Spreken en doen

Blijkens de reactie op zijn woorden (7:28-29) maakt de uitleg van Jezus grote indruk. Er wordt een grotere waarde aan toegekend dan aan de uitleg van de schriftgeleerden. Dat was niet omdat Jezus andere of betere dingen zei dan de traditionele uitleg. Jezus' gezag is gebaseerd op de combinatie van spreken en doen (volgens Matteüs 5:20 ontbreekt dat bij andere schriftgeleerden). Jezus spreekt niet alleen over het koninkrijk, Hij maakt het ook werkelijkheid.

De juiste tegenstelling

In de geschiedenis van de uitleg is dit gedeelte van Matteüs vaak gebruikt als argument voor een tegenstelling tussen Jodendom en Christendom, straffende gerechtigheid en vergevende barmhartigheid, Wet en Evangelie. In plaats van de oude wet zou Jezus hier komen met nieuwe woorden ten leven ('Gij hebt gehoord dat tot de ouden gezegd is... maar Ik zeg u...'). Daarmee gaat men voorbij aan de woorden die Jezus zelf ter inleiding spreekt. Hij houdt vast aan de oude woorden van Wet en Profeten. Hij stelt zich bewust en vol overtuiging in de oude traditie, die overigens breder is dan de wet. Als Hij spreekt van 'Wet en Profeten' bedoelt Jezus heel de schriftelijke en ook de mondelinge traditie van het toenmalige Jodendom. Jezus keert zich alleen tegen de neiging tot vervlakking en formalisering waarbij de kern van de zaak uit het oog wordt verloren en de mensen niet meer worden geraakt door de aloude heilige woorden. Die kern formuleert Hij zelf in de verzen 5:48 en 7:12. Het gaat erom dat men zich volledig verbonden weet met God en met de naaste. Alles wat daartussen komt, haalt Jezus weg. Men zou het kunnen vergelijken met de grote redevoering aan het slot van Deuteronomium: 'het is niet ver weg, maar zeer dicht bij u, in uw mond en in uw hart, om het te volbrengen' (Dt.30:11-14). Zo is het Jezus niet te doen om onhaalbaar radicaal handelen, maar om de ware eenvoud.

Klaas Spronk

LITURGISCHE NOTITIES

Zesde zondag van Epifanie

De lezing uit Deuteronomium 30:15-20 biedt een goede gelegenheid om aan te geven hoezeer Jezus, en wij met Hem, staan en gaan in de traditie van Mozes. Ook de antwoordsalm voor deze zondag, Psalm 119, het loflied op de wet, past hier bij. Psalm van de zondag 31 is een gebed in nood. Het past bij de Veertigdagen-

tijd, die komende woensdag begint. Maar op deze zondag kan het ook helpen om een ander aspect aan de orde te laten komen. Bij het nadenken over de wet als leidraad van God voor het leven krijgt God iets afstandelijks. Zo is de wet niet bedoeld. Hij is ten nauwste verbonden met het verbond tussen God en mensen: niet om de mensen hun plaats te wijzen, maar om hen tot hun

recht te laten komen. Het lied van de zondag is Gezang 432. Men kan op deze zondag ook denken aan Gezang 7 en 62.

Suggesties kinderliederen: 'Het lied van het volgen' uit *Liedboek voor de kinderen*, lied 27 (Callenbach/Wereldvenster)

Klaas Spronk